

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.1.5>

Абдуллаєва Ольга Мамедіївна
магістр відділення перепідготовки фахівців
за магістерською програмою з психології
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2719-6042

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СКЛАДОВИХ САМОСТАВЛЕННЯ В Я-КОНЦЕПЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність проблеми. В наш час, політичних та економічних потрясінь, соціальної дезадаптації особистості, переоцінки цінностей, шаленого інформаційного потоку та його впливу на психо-емоційний стан людини, значно зросла ускладненість соціальної взаємодії особистості і з суспільством, і з собою на рівні базової Self-системи. Одним з чинників базової Self-системи, тобто Я-концепції особистості (Р. Бернс, В. В. Столін), що має особливе значення для адаптації людини в складних життєвих обставинах, є самооцінювання людини, її ставлення до самої себе. **Метою статті** є висвітлення теоретичної та методологічної основи інтеграції складових самоставлення в Я-концепцію особистості. **Методи** вивчення самоставлення як складової Я-концепції особистості мають теоретичну та методологічну основу дослідження. Для дослідження було використано наступні методи: аналіз, дедукція, індукція. **Результати дослідження.** Дослідження світових вчених визначають неперервний зв'язок самоставлення особистості з навколишнім культурним та соціальним середовищем, з її діяльністю, багатоконпонентністю самоставлення, динамічністю її змісту, а також інтеграцію різних її складових у єдине утворення «Я». Я-концепція значною мірою впливає на весь життєвий шлях людини – від раннього дитинства до періоду старості. Позитивна динаміка самоставлення є найголовнішим чинником формування гармонійної Я-концепції, тому що від ставлення людини до себе залежить й ставлення до навколишнього світу, й вміння самостійно планувати своє життя, й відповідальність за прийняті рішення, й ставлення інших до самої особистості. Самоставлення має і стабільність і мінливість як важливі властивості, що дозволяють складовим самоставлення інтегруватися в Я-концепцію особистості успішно та ефективно функціонувати.

Ключові слова: самоставлення, Я-концепція, особистість, егоїдентичність, самооцінка.

Актуальність проблеми. В наш час, політичних та економічних потрясінь, соціальної дезадаптації особистості, переоцінки цінностей, шаленого інформаційного потоку та його впливу на психо-емоційний стан людини, значно зросла ускладненість соціальної взаємодії особистості і з суспільством, і з собою на рівні базової Self-системи. Одним з чинників базової Self-системи, тобто Я-концепції особистості (Р. Бернс, В. В. Столін), що має особливе значення для адаптації людини в складних життєвих обставинах, є самооцінювання людини, її ставлення до самої себе.

Метою статті є висвітлення теоретичної та методологічної основи інтеграції складових самоставлення в Я-концепцію особистості.

Методи вивчення самоставлення як складової Я-концепції особистості мають теоретичну та методологічну основу дослідження. Для дослідження було використано наступні методи: аналіз, дедукція, індукція.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблему самоставлення в психології розглядали в таких категоріях як «установка» (Д. Н. Узнадзе), «особистісний сенс» (А. М. Чеснокова), «соціальна установка» (Н. І. Сарджвеладзе).

Сучасні вчені Lia Yusti Sakinah, Sri Kartiko, Syakdanur Nas (2019) розглядають самоставлення в контексті конкурентоспроможності у соціокультурному середовищі іншої країни студентської молоді, що впливає на їх підприємницькі наміри [1]. Тобто, ми можемо зазначити, що самоставлення впливає на адаптацію особистості до економічних, соціальних, мінливих умов сьогодення. Появою терміна «самоставлення» ми зобов'язані грузинському вченому Н. Сарджвеладзе. Він відкриває для нас розуміння самоставлення як ставлення суб'єкта потреби до ситуації її задоволення, яке спрямоване на самого себе [2].

Результати. Самопізнання власного «Я», за словами української дослідниці Оксани Стельмах, «процес творчий, наслідком якого є соціально-психологічна зрілість, уміння ефективно вирішувати важливі питання, долати життєві кризи» [3, с. 15]. За її словами, «Я-концепція – це стає і водночас змінне психічне явище, виникнення якого відбувається під час взаємодії особистості з соціумом у процесі психічного розвитку. Вона значною мірою впливає на весь життєвий шлях людини – від раннього дитинства до періоду старості [3, с. 13].

Представники символічного інтеракціонізму Ч. Кулі та Д. Мід досліджували Я-концепцію на початку двадцятого століття. У 1912 році Ч. Кулі знайомить науковий світ з власним поняттям «дзеркальне Я», щодо розуміння того, що соціальне оточення індивіда (його первинні й вторинні соціальні групи), визначає самоставлення людини. В теорії Ч. Кулі уявлення індивіда про те, яким його бачать інші, сильно впливає на формування його ставлення до себе.

Це стає можливим «через суб'єктивно інтерпретований зворотний зв'язок, який ми отримуємо від інших людей як основне джерело даних про власне Я» [4]. Поняття «інтегрального Я», що являє собою взаємодію Я і Мене, ввів Д. Мід. Власне «Я» він визначає як спонтанне психічне життя суб'єкта, тоді як Я – «узагальнена оцінка особистості іншими люди, тобто «узагальнені (узагальнені) іншими», іншими словами, тоді, як «Я-як-об'єкт» виглядає в очах інших» [4]. Таким чином, представники символічного інтеракціонізму визначили самоставлення як уявлення людини про себе, отримане шляхом сприйняття відношення і оцінки значущого середовища.

Е. Еріксона, як представника неофрейдизма теж цікавила проблема самоставлення. В своїх працях він описує поняття «єгоїдентичність», яке за своєю сутністю схоже на самоставлення: «це усвідомлення того, що синтезування «Его» забезпечується тотожністю людини самої собі та безперервністю і що стиль індивідуальності співпадає з тотожністю й безперервністю того значення, що надає вона значущим іншим у безпосередньому оточенні» [5].

Саме ж поняття «Я-концепції» ввів представник феноменологічної теорії особистості К. Роджерс: «В результаті взаємодії з середовищем і, зокрема, в результаті еволюційної взаємодії з іншими формується структура самості як організована, рухлива, але послідовна концептуальна модель сприйняття характеристик та взаємовідносин «я», або самого себе та водночас система цінностей, що застосовуються до цього поняття» [6]. За його думкою, самоставлення по-перше залежить від сприйняття людиною особистого досвіду, і минулого й сьогоденного. Тобто, індивід інтерпретує ситуацію, з його суб'єктивного поля сприйняття, не беручи до уваги аналітичні категорії, задані спостерігачем.

Відомий вчений Р. Бернс визначав у своїх працях «Я-концепцію» як «сукупність всіх уявлень індивіда про себе і включаючи переконання, оцінки та тенденції поведінки. Через це Я-концепцію є властивий кожному індивіду набір установок, спрямованих на самого себе» [4]. За його словами «Я-концепція» дозволяє досягти внутрішньої узгодженості особистості, є джерелом очікувань та сприяє інтерпретації досвіду.

Сучасні вчені виділяють «три головні елементи Я-концепції: 1. Когнітивна складова – образ Я – уявлення індивіда про себе. 2. Емоційно-оцінна складова – самооцінка, оцінка особистості самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. 3. Потенційна поведінкова

реакція – ті конкретні дії, які можуть бути викликані образом Я і самооцінкою» [7]. І кожен з цих елементів на пряму впливає на самоствавлення, самосвідомість особистості.

Взявши за основу ідеї А. Леонтьєва щодо діяльності, свідомості, особистості, В.В. Столін розробив власну концепцію самосвідомості. Самосвідомість – процес, що відбувається під час переживання конфліктних ситуацій, у результаті чого, особистість усвідомлює себе, свої якості, риси, цінності, і виробляє певне самоствавлення. Цікавою, на наш погляд, є думка В. В. Століна щодо «знання про себе і самоствавлення є наслідком одних і тих же загальних причин, що лежать поза суб'єктом, у його діяльності, – і потім, у феноменологічно перетворених формах, окремі самооцінки сприймаються самим суб'єктом як ті, що породжують його справжнє ставлення до себе»[8]. Отже, діючи у межах теорії особистісного сенсу В. В. Столін дає визначення самоствавленню, як безпосередньо-феноменологічному виразу особистісного сенсу «Я» для суб'єкта, що лежить на поверхні свідомості» [8].

Багато вчених визначають неперервний зв'язок самоствавлення особистості з навколишнім культурним та соціальним середовищем, з її діяльністю, багатокомпонентністю самоствавлення, динамічністю її змісту, а також інтеграцію різних її складових у єдине утворення «Я».

Перші уявлення про себе виникають у дітей у 3 роки, і включають окремі риси своєї поведінки, сформованих умінь та емоційних переживань. Самосприйняття у цьому віці відрізняється нереалістичною позитивністю через відсутність когнітивної здатності до соціального порівняння, порівняння Я-ідеального та Я-реального. Самосприйняття стає системним до 8-11 років, включає «погані» і «хороші» риси характеру. У підлітковому віці визначальне значення у формуванні самоствавлення відіграють думки референтної групи та накопичення емоційного досвіду. Також у підлітковому віці спостерігається «криза» самоствавлення у вигляді переживання негативного емоційно-ціннісного відношення та заниженої самооцінки. У період дорослішання сімейна згуртованість формує «вихідний» рівень самоприйняття, самооцінки та емоційно-ціннісного ставлення суб'єкта до власної особистості. дорослості та зрілості зміни самоствавлення, як правило, виявляються у вигляді самовдосконалення, самовідчуження, саморефлексії чи саморозради. У багатьох випадках з віком динаміка самоствавлення набуває негативного характеру і відрізняється прогресивною втратою самоцінності та самоповаги, інтересу до особистості.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що самоствавлення має і стабільність і мінливість як важливі властивості, що дозволяють складовим самоствавлення інтегруватися в Я-концепцію особистості успішно та ефективно функціонувати, а також виділили фактори, що впливають на динаміку самоствавлення. Позитивна динаміка самоствавлення є найголовнішим чинником формування гармонійної Я-концепції, тому що від ставлення людини до себе залежить її ставлення до навколишнього світу, її вміння самостійно планувати своє життя, її відповідальність за прийнятті рішення, її ставлення інших до самої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Riau Lia Yusti Sakinah, Sri Kartiko, Syakdanur Nas. The Effect Analysis of Self Attitude and Efficacy on Entrepreneurship Intention of Economics Education Students, Universitas Faculty of Teacher Training and Education, Universitas Riau, Pekanbaru, 28293, Indonesia. DOI: <https://doi.org/10.31258/jes.3.3.p.318-327>
2. Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой : монография. Тбилиси : «Мицниереба». 1989. 206 с.
3. Стельмах О.В. Психологічні умови формування професійної Я-концепції майбутніх рятівників : дис. ... канд. психол. наук. Острог, 2016. URL: <https://ldubgd.edu.ua/content/stelmah-oksana-vyacheslavivna>
4. Бернс, Р. Развитие Я-концепции и воспитание : монография. М. : Прогресс. 1986. 424 с.
5. Эриксон, Э. Идентичность: юность и кризис: монография. М. : Издательская группа «Прогресс». 1996. 344 с.
6. Роджерс, К. Клиентоцентрированная терапия : монография М. : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 1997. 320 с.

7. Образ Я і його розвиток. Поняття Я-концепції, її структура. Фактори, що впливають на формування Я-концепції в онтогенезі. URL: <http://um.co.ua/9/9-17/9-173386.html>
8. Пантелеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система : монография. М. : Издательство Моск. ун-та, 1991. 100 с.

REFERENCES

1. Riau Lia Yusti Sakinah, Sri Kartiko, Syakdanur Nas. The Effect Analysis of Self Attitude and Efficacy on Entrepreneurship Intention of Economics Education Students, Universitas Faculty of Teacher Training and Education, Universitas Riau, Pekanbaru, 28293, Indonesia. DOI: <https://doi.org/10.31258/jes.3.3.p.318-327>
2. Sardzhveladze N.I. Lichnost i ee vzaimodejstvie s soczialnoj sredoj : monografiya. Tbilisi : «Miczniereba». 1989. 206 s.
3. Ctelmakh O.V. Psykholohichni umovy formuvannya profesiinoi Ya-kontseptsii maibutnikh riativnykiv : Dys. ... kand. psykhol. nauk. Ostroh, 2016. URL: <https://ldubgd.edu.ua/content/stelmah-oksana-vyacheslavivna>
4. Berns, R. Razvitie Ya-koncepczii i vospitanie : monografiya. M. : Progress, 1986. 424 s.
5. Erikson, E. Identichnost: yunost i krizis : monografiya. M. : Izdatelskaya gruppa "Progress". 1996. 344 s.
6. Rodzhers, K. Klientocentrirovannaya terapiya : monografiya M. : Refl-buk ; Kiev : Vakler, 1997. 320 s.
7. Образ Я і його розвиток. Поняття Я-концепції, її структура. Фактори, що впливають на формування Я-концепції в онтогенезі. URL: <http://um.co.ua/9/9-17/9-173386.html>
8. Pantelev S.R. Samootnoshenie kak emoczionalno-ocenochnaya sistema : monografiya. M. : Izdatelstvo Mosk. un-ta, 1991. 100 s.

Abdullayeva Olga Mamediiivna

Master at the Department retraining of specialists in the master's program in Psychology
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2719-6042

FEATURES OF INTEGRATION OF COMPONENTS OF SELF-COMPOSITION IN THE I-CONCEPT OF PERSONALITY

The urgency of the problem. In our time, political and economic upheavals, social maladaptation of the individual, reassessment of values, crazy information flow and its impact on the psycho-emotional state of man, significantly increased the complexity of social interaction with society and with himself at the level of basic self-system. One of the factors of the basic Self-system, the self-concept of personality (R. Burns, V.V. Stolin), which is of particular importance for human adaptation in difficult life circumstances, is a person's self-esteem, his attitude to himself. The aim of the article is to highlight the theoretical and methodological basis for the integration of components of self-assembly in the self-concept of personality. Methods of studying self-attitude as a component of the self-concept of personality have a theoretical and methodological basis for research. The following methods were used for the study: analysis, deduction, induction. **Results of the research.** Studies of world scientists determine the continuous connection of self-esteem with the surrounding cultural and social environment, with its activities, multicomponent self-esteem, the dynamics of its content, as well as the integration of its various components into a single formation "I". The self-concept significantly affects the entire life path of a person – from early childhood to old age. Positive dynamics of self-attitude is the most important factor in the formation of a harmonious self-concept, because the attitude of man to himself and attitude to the world, and the ability to plan their own lives, and responsibility for decision-making and attitude to others. Self-assembly has both stability and variability as important properties that allow the components of self-assembly to integrate into the self-concept of personality to function successfully and efficiently.

Key words: self-attitude, self-concept, personality, self-identity, self-esteem.